

pdf genereret den : 28/5-2008

det i skovmandsk perspektiv undertiden næsten dramatisk at være involveret i arbejdet omkring DHF og 'fortid og nutid'.

I forbindelse med denne antologis udgivelse har vi også fået Annegrete Dybdahls Indholdsfortegnelse til 'fortid og nutid' 1949-1983, d.v.s. bd. XVIII til bd. XXX. Fortegnelsen er beskeden af tykkelse, men det ses hurtigt, at den må have kostet meget arbejde og grubleri. Den er underopdelt i 6 afsnit for henholdsvis artikler, debatindlæg, litteraturoversigter, anmeldelser, nekrologer og endelig institutionsberetninger. Hermed kan alle læsende eller skrivende folk glæde sig over selv at blive befriet for lange søgeprocesser i 'fortid-og-nutid'-stoffet. Man har blot at tage Annegrete Dybdahls arbejde i anvendelse.

Lotte Dombernowsky

Handbuch der Geschichte Russlands. Hrsg. von MANFRED HELLMANN, GOTTFRIED SCHRAMM und KLAUS ZERNACK. Stuttgart, Anton Hiersemann, 1976 ff.
 Band 1: Bis 1613. Von der Kiever Reichsbildung bis zum Moskauer Zartum. Hrsg. von MANFRED HELLMANN. Lieferung 1-11. Stuttgart 1976-82.
 Band 2: 1613-1856. Vom Randstätt zur Hegemonialmacht. Hrsg. von KLAUS ZERNACK. Lieferung 1-7. Stuttgart 1981-86.
 Band 3: 1856-1945. Von den autokratischen Reformen zum Sowjetstaat. Hrsg. von GOTTFRIED SCHRAMM. Lieferung 1-13. Stuttgart 1981-84.

Denne stort anlagte Ruslandshistorie har nu været under udgivelse i 10 år. Den har allerede nået det oprindeligt planlagte omfang på ialt 2400 sider (31 »Lieferungen« à 25-36 DM), men kan med det hidtidige emissionstempo tidligst forventes afsluttet omkring 1990. Imidlertid må det være på sin plads at foretage en foreløbig statusopgørelse over dette nyttige og ambitiøse værk, der har til formål at afspejle den internationale historieforskningens aktuelle stadi, men som ikke desto mindre risikerer at være delvis forældet, før det engang er færdigt.

Mens de to sidste bind er resultater af et egentligt teamwork, af intense drøftelser i sluttede forskningsmiljøer, udspringer bind 1 af et noget løsere samarbejde, som blev aftalt allerede i begyndelsen af 1960'erne mellem de lærestole i Østeuropas historie, der da var etableret i Forbundsrepublikken, Østrig og Schweiz. Dette bind kom derfor også først fra start. Efter de indledende afsnit om den historiske geografi og Østeuropas forhistorie (anm. i HT bd. 80, s. 234f.) følger Hartmut Rüss' kernestykke om Kievriget fra det 9. årh. til mongolerstormen 1237-40 (s. 199-429). Derefter falder riget og historien fra hinanden. Den vestlige rigshalvdels videre skæbne skildres i Günther Stöckls knappe afsnit om Galicien-Wolynien indtil 1349 (s. 484-533) og i Manfred Hellmanns uovertrufne fremstilling af storfyrstendømmet Litauens historie frem til 1569 (s. 718-851). Den schweiziske historiker Carsten Goehrke skildrer med forkærlighed »bystaterne« Novgorod og Pskov fra det 13. til det 15. årh. som et demokratisk intermezzo i Ruslands historie (s. 431-83). De nordøstrussiske vasalstater, der blev hårdest belastet af tatarernes åg, behandles endelig af Peter Nitsche, der følger fyrstendømmet Moskvas gradvise emancipation og ekspansion frem til 1538, da størstedelen af Rusland var blevet moskovitisk (s. 534-715).

Hvad der mangler af bind 1, er altså først og fremmest behandlingen af det

moskovitiske Ruslands historie i perioden 1538-1613. Desuden bebudes et tematisk afsnit, der skal give en sammenhængende redegørelse for den russiske kirkehistorie fra kristendommens indførelse, og som forhåbentlig vil bidrage til at give det samlede bind et større fællespræg og rette op på den skævhed, at den middelalderlige kulturhistorie er stedmoderligt behandlet. Det hidtil udkomne fremtræder som et konglomerat af monografier, der alle er skrevet af internationalt anerkendte specialister, og som har stor nytteværdi alene ved deres forstandige forskningsoversigter, udførlige bibliografier og kyndige redegørelser for kildematerialets tilstand. Som synteser betragtet er de sjældent stimulerende. Fremhæves bør de vægtige og alsidige afsnit om Kiev og Litauen, der begge kunne fortjene at udkomme som selvstændige publikationer.

Bind 2, der skal omfatte tiden fra Romanov-dynastiets tiltræden til Krimkrigens slutning, tegner til at blive langt mere homogent. Det skyldes, at forfatterne er blevet enige om at betragte perioden under den samme synsvinkel, nemlig Ruslands voksende betydning i Europa og den øvrige verden. Selv om udgiveren udtrykkeligt vægrer sig ved at tale om »udenrigspolitikens primat«, bliver ledemotivet dog Ruslands forvandling fra europæisk randstat til eurasiske hegemonialmagt, og landets indre udvikling behandles ikke på egne præmisser, men som forudsætninger for eller følger af denne forvandringsproces. Hidtil er kun udkommet det første halvbind, der fører udviklingen frem til 1762. Det 17. årh. er stærkt besat med forfatterkollegiets to kendteste navne, mens det 18. årh. foreløbig er betroet deres yngre kolleger og tidligere elever. Udenrigspolitikken til og med Den store nordiske krig ligger i særdeles kyndige hænder hos Klaus Zernack, der har et indgående kendskab til hele den relevante forskning – ikke mindst den polske og skandinaviske, mens den indre udvikling frem til 1689 får en frisk behandling af Hans-Joachim Torke, der – inspireret af den sovjetiske og den internationale absolutismediskussion iøvrigt – runder af med et perspektivrigt essay om forholdet mellem stat og samfund i Rusland. Forfatterne er sluppet relativt nemt gennem Peter den Store regeringstid, fordi vejen har været ryddet af Reinhard Wittram og afmærket af nyere forskningsoversigter.

Hvad angår perioden 1725-62, udmærker afsnittene om den politiske historie sig ved soliditet og stringens. Større nyhedsværdi for den vestlige læser har dog Aristide Fensters demografisk-økonomiske afsnit (1986), der bygger på forf.s selvstændige forskning i manufakturudviklingen og formidler resultaterne af V. M. Kabuzans betydningsfulde studier i folketællingerne 1719-62 (desværre fremgår det ikke med tilstrækkelig tydelighed, at tallene fra 1762 også omfatter Vitebsk og Mogilev, hvor bondestanden havde en anden sammensætning). Da behandlingen af den agrarøkonomiske udvikling er stærkt påvirket af Jerome Blums nu klassiske værk »Lord and Peasant in Russia« (New York 1961), bliver syntesen som helhed ret traditionel. Fensters stærke skepsis over for de sovjetiske historikers teoretiske diskussioner om landbrugets kapitalisering og bondestandens økonomiske differentiering kunne være bortvejret, hvis forf. havde kastet et blik på B. N. Mironovs empiriske hovedværk om det indre marked (Leningrad 1981) og V. A. Aleksandrovs fordomsfrie undersøgelser af mirens og sædvaneretens rolle i de livegne landsbyer (Moskva 1976 og 1984).

Skal bind 2 bedømmes på dets første halvdel, kan det konstateres, at det som opslagsværk holder samme høje standard som bind 1. Det fremgår af de grundige forsknings- og kildeoversigter, at forfatterne virkelig har orienteret sig internationalt, ikke blot på hovedsprogene (skandinavisk historieforskning er smukt

repræsenteret). Som fremstilling betragtet har dette bind først og fremmest ensidighedens styrke, og man vil kunne holde ud at læse det i sammenhæng. Det vil utvivlsomt blive modtaget med kyshånd af mange fagfæller, der arbejder med Europas almene og politiske historie i absolutismens tidsalder. Men en egentlig redegørelse for samfundsudviklingen i Rusland får man ikke, selv om ordet »Gesellschaft« forekommer i et par underrubrikker og de fleste socialhistoriske hovedværker figurerer i bibliografierne. Læseren må faktisk lede længe efter det nødtørftigste signalement af »livegenskabet« (Torkes anførelsestegn). Ganske vist er der efterhånden tradition for, at vestlige ruslandshistorier klarer sig uden om den socioøkonomiske udvikling ved blot at henvise til Jerome Blum. Men denne klassiker er snart forældet og må med sit spil for den – berettigede og uberettigede – sociale indignation betegnes om en vestlig udløber af den russiske »gårdmands-linie«, der i 1880 blev grundlagt med narodnik-historikeren V. I. Semevskijs landbohistoriske pionérværk, og som med marxistisk »Parteilichkeit« blev videreført af Lenin og de første generationer af sovjetiske historikere. Det skal blive spændende at se, hvorledes det følgende halvbind vil behandle bondespørgsmålet og dets tiltagende politisering fra Katharina II's regeringstid og frem til livegenskabets ophævelse.

Også bind 3, der er forfattet af en historikergruppe med tilknytning til universitetet i Freiburg, har et tydeligt enhedspræg. Men i modsætning til bind 2 sættes der fokus på den indre udvikling, på samspillet mellem politiske, økonomiske og sociale faktorer. Udenrigspolitikken nedprioriteres programmatisk, og i praksis kommer »den ydre faktor« da også til at spille en tilbagetrukket rolle i forklaringerne. Desuden har forfatterne taget mindre tungt på håndbogsfunktionen. Læseren kan drage nytte af det solide noteapparat og de lærerige afsnit om »Interpretationen und Kontroversen«, men må savne de første bindes grundige kildeoversigter og bibliografier.

Det hidtil udkomne har allerede ført den kronologiske fremstilling frem til slutåret 1945. Synteserne er gennemgående velafbalancerede, og enkeltvurderingerne garneret af diverse forbehold. Alligevel ender bind 3 nok med at blive det mest provokerende. Den resterende del vil være systematisk og bestå af »sagkapitler«, der skal analysere en række indre strukturer, som er kendetegnende for såvel »det gamle« som »det nye« Rusland. Her vil man eksempelvis få en sammenhængende redegørelse for militæret, kirken, den offentlige opinion og nationalitetsproblemerne i hele perioden 1856-1945. Det er nemlig forfatterkollektivets arbejdshypotese, at man i mange henseender kan tale om en »grundproblemernes kontinuitet«, og at det således er forsvarligt at udviske revolutionsåret 1917 som periodiseringsskel. Man må med spænding imødese denne finale, der forhåbentlig mere vil spille på de mentalitetshistoriske og socialpsykologiske faktorer. Der er lagt op til en diskussion af, hvorvidt tsarismen og Sovjetsystemet dybest set bunder i den samme politiske kultur. Man vil sikkert få interessante redegørelser for bl.a. censuren traditionelle rolle og for statsmagtens indsats i industrialiseringsprocessen før og efter 1917. Måske vil man også se en sammenhæng mellem landsbysamfundenes grundfæstede kollektivismen i mirens dage og gennemførelsen af Stalins landbrugsreformer. Under alle omstændigheder kan værkets afslutning næppe undgå at give stof til ny diskussion.

Hans Bagger